

Nr 170.

Av herr **Hamrin m. fl.**, med förslag till ändrad lydelse i vissa delar av riksdagsordningen.

Under en följd av år ha för riksdagen framlagts förslag, åsyftande att inom det proportionella valsystemets ram giva partierna en representation, som bättre än för närvarande svarar mot antalet för vart och ett avgivna röster.

Redan 1918 anhöll riksdagen i sin skrivelse nr 226 om utredning rörande de åtgärder, som kunde vidtagas till undvikande av med det proportionella valsättet förenade olägenheter. Särskilt framhölls behovet av ändringar i vallagen i sådan riktning, att större proportionell rättvisa ernåddes, och det uttalades härvid, att frågan om införande av ett utjämningsförfarande, vare sig med tilläggsmandat eller på annat sätt, i detta sammanhang borde undersökas. I anledning av denna riksdagens skrivelse tillsattes de s. k. proportionsvalsakkunniga, vilka i sitt år 1921 avlämnade förslag förordade en förstoring av valkretsarna som ett medel att förebygga de berörda olägenheterna. En dylik reform blev också genomförd vid 1921 års riksdag. År 1924 infördes så bestämmelsen om valteknisk samverkan genom möjlighet att anbringa flera väljarbeteckningar å valsedlar.

Även efter genomförandet av dessa reformer visade det sig emellertid, att betydande avvikelser vid valen förelåge mellan det mandatantal, som ett parti erhållit och det antal, som skulle tillkommit detsamma efter en exakt proportionell fördelning av mandaten efter partiernas röststyrka i hela riket. Vid riksdagarna 1922 och 1926 väcktes motioner med förslag om utredning rörande lämpligt utjämningsförfarande, vilka motioner dock av riksdagen avsgos.

Den 6 december 1927 tillkallade med stöd av nådigt bemyndigande dåvarande chefen för justitiedepartementet tre sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag »i syfte att vid val till riksdagens andra kammare tillförsäkra de olika partierna mandat i förhållande till deras sammanlagda rösttal». I sitt den 14 februari 1928 avgivna betänkande förordade de sakkunniga, därest åtgärder i ifrågasvarande riktning skulle vidtagas, ett system med tilläggsmandat. Enligt detta skulle vid val till andra kammaren först 215 platser besättas i de särskilda valkretsarna var för sig och i huvudsak enligt gällande

regler. Därefter skulle, sedan valresultatet i rikets samtliga valkretsar faststälts, återstående femton platser fördelas mellan partierna på så sätt, att partierna bleve representerade i kammaren i förhållande till de totala rösttalen i riket; dock skulle parti, som icke erhållit någon valkretsvis tillsatt plats, icke kunna delta i tävlan om tilläggsmandaten. De varje parti tillkommande tilläggsmandaten skulle tillfalla kandidater i valkretsar, där partiet hade den i förhållande till sitt röstetal minsta representationen. I sitt betänkande berörde de sakkunniga även en annan möjlighet till anordning av utjämningsförfarandet, nämligen uppställande av rikskandidater för partierna.

Det av 1927 års vallagstiftningssakkunniga utarbetade förslaget till ändringar i riksdagsordningen upptogs i en motion, nr 425 i andra kammaren, vid 1928 års riksdag. Vid samma riksdag väcktes därjämte en motion, nr 10 i andra kammaren, vari hemställdes, att riksdagen skulle begära utredning av frågan på sätt i de vid 1926 års riksdag väckta motionerna föreslagits.

Konstitutionsutskottet avstyrkte i sitt utlåtande nr 30 de i ämnet väckta motionerna. I sin motivering åberopade utskottet de skäl, som vid 1926 års riksdag anförts, samt framhöll, att utskottet icke funnit anledning frångå sin tidigare uttalade uppfattning. I två av de vid utskottets utlåtande fogade reservationerna hemställdes om bifall till motionen nr 425 i andra kammaren. Utskottets avstyrkande hemställan bifölls av bägge kamrarna.

Vid 1929 års riksdag framfördes i två likalydande motioner, nr 277 i första kammaren och nr 348 i andra kammaren, ett förslag, som i huvudsak anknöt till det av 1927 års vallagstiftningssakkunniga utarbetade. Vidare upprepades i motionen i andra kammaren det vid tidigare riksdagar framställda utredningskravet. Motionerna avstyrktes av konstitutionsutskottet (utlåtande nr 10) under hänvisning till utskottets tidigare uttalanden. Enligt en bifogad reservation hade yrkande om bifall till motionerna I: 227 och II: 348 framställts inom utskottet. Utskottets hemställan bifölls av båda kamrarna.

I proposition till 1932 års riksdag framlades så ett förslag till utjämningsförfarande vid andrakammarvalen som grundade sig på systemet med s. k. riksmandat. Enligt detta förslag skulle av andra kammarens 230 mandat 200 fördelas å de skilda valkretsarna och de återstående 30 fördelas mellan partierna efter deras röstetal i hela riket. De sistnämnda mandaten skulle besättas med namn från s. k. rikslistor, uppställda i en i lagförslaget bestämd ordning. I samband härmed föreslogs, att väljarebeteckningarna skulle avskaffas och valsedlarna förses med nummer, angivande vederbörande partigrupp. Vissa officiella valförberedelser, avseende registrering av partier och rikskandidater, nödvändiggjordes av systemet. Även detta förslag blev emellertid av riksdagen lämnat utan bifall.

Tabeller utvisande avvikelserna i valresultaten och utfallet vid olika system med utjämningsförfarande å 1921 och 1924 års andrakammarval finnas intagna i 1927 års vallagstiftningskommittés betänkande, vilket var fogat till motion nr 425 vid 1928 års riksdag. Motsvarande beräkningar rörande 1928 års val finnas i proposition nr 194 år 1932. En jämförelse mellan de sammanlagda röstsiffrorna för hela landet och antalet mandat för varje parti vid 1932 års val visar, att partierna fått »betala» sina mandat väsentligt olika. Bakom varje högersns mandat stodo 10,090 väljare, bakom bondeförbundets 9,755, bakom folkpartiets 12,317 (liberala och frisinnade röster sammanräknade), bakom socialdemokraternas 10,006, bakom kilbomskommunisternas 22,094 och bakom sillénkommunisternas 37,122.

Slutligen framfördes även vid 1935 års riksdag genom motionerna nr 223 i första kammaren och 397 i andra kammaren yrkanden i enahanda riktning, men dessa blevo i likhet med sina föregångare av riksdagen avslagna. Även denna gång skedde det under hänvisning till konstitutionsutskottets tidigare motivering för liknande avslagsyrkanden.

Utskottets argumentering mot här ifrågasatta ändringar kan givetvis även i fortsättningen anföras. Det är obestriddigt, att i formellt hänseende inga nya omständigheter inträffat, som motivera ett ståndpunkts-tagande för åstadkommande av större »matematisk rättvisa» genom det i vårt land tillämpade proportionella valsystemet. Det måste emellertid understrykas, att denna motivering endast tar sikte på formella faktorer. Faktum är nämligen, att de godtyckliga utslagen i det gällande valsystemet medfört synnerligen menliga politiska verkningar. Valsystemets brister ha i betänklig grad berövat valproceduren dess avsedda förmåga att adekvat återspegla de politiska stämningarna i landet. Många väljare nödgas att vid valtillfälle efter valtillfälle avlämna sina röster utan utsikt att därmed nå det ringaste resultat, och detta trots att dessa väljare ofta utgöra ett ganska betydande antal. De mindre partierna äro, såsom resultatet av praktiskt taget varje politiskt val alltsedan den proportionella valmetoden genomfördes givit vid handen, ur stånd att erhålla en mot sitt röstetal svarande representation. För att i största möjliga mån tillvarataga sina rimliga och berättigade intressen ha de därför tvingats att tillgripa den dem efter 1924 tillerkända rätten till s. k. teknisk samverkan med andra politiska grupper. Detta har måst ske, oaktat dessa samverkande grupper beträffande samhällsåskådning och politisk syftning ofta äga föga gemensamt. På vissa håll har man konsekvent motsatt sig en reform i syfte att giva de mindre partierna en mot deras röststyrkor svarande representation, medan man det oaktat lika konsekvent vid varje valtillfälle fördömt den genom denna vägran framtvungade tekniska samverkan. Även vi äro de första att beklaga denna för den politiska klarheten och folkets parlamentariska intresse i

många avseenden olyckliga samverkan. Konsekvensen härav kräver emellertid, att man är villig medverka till avskaffande av detta missförhållandes upphov och rot. Skall vårt politiska liv kunna ernå den sunda utveckling, som samtliga partier säkerligen önska, är en reform av själva valsättet i här antydd riktning den oundgängliga förutsättningen.

Olika metoder erbjuda sig för att åvägabringa en för partierna mot deras röstetal svarande representation. Dels kan man välja det av 1927 års vallagstiftningssakkunniga förordade systemet med tilläggsmandat, dels erbjuder sig den i 1932 års proposition föreslagna metoden med rikskandidatlistor. Båda dessa system äro till innebörd och verkningar grundligt utredda och genomarbetade, varför förnyad utredning icke är erforderlig. Båda äro också enligt den grundsyn på detta spörsmål, som ovan och i 1935 års motioner utvecklats, i tekniskt avseende tillfredsställande. Med kännedom om att en motion om införande av s. k. riksmandat jämväl kommer att framläggas för årets riksdag få vi härmed hemställa,

att riksdagen ville besluta att såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande förslag till ändrad lydelse av §§ 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 22 och 25 riksdagsordningen.

Riksdagsordningen.

§ 11.

Vill någon klaga över förrättning för utseende av ledamöter av första kammaren, må han däröver hos Konungen anföra besvär. För sådant ändamål äger klaganden hos vederbörande protokollsförare äska behörigt protokollsutdrag, vilket inom högst två dagar därefter bör till klaganden utlämnas; och skall han, vid förlust av talan, sist inom en månad efter förrättningens slut sina till Konungen ställda besvär ingiva till Konungens befallningshavande, som genom kungörelse, vilken i allmänna tidningarna införes, utsätter viss kort tid, inom vilken förklaring må över besvären till Konungens befallningshavande avlämnas. Sedan den tid tilländalupit, har Konungens befallningshavande att besvärshandlingarna jämte de förklaringar, som må hava inkommit, ofördröjligen till Konungen insända, för att i dess regeringsrätt skyndsamt föredragas och avgöras.

§ 13.

1. Andra kammarens ledamöter skola till ett antal av tvåhundra-trettio väljas vart fjärde år å dag, under september månad, som i val-lagen sägs. Valen gälla för fyra år, räknade från påföljande januari månads början.

2. Förordnar Konungen, på sätt i § 3 sägs, om nya val till andra kammaren, förrättas dessa ofördröjligen å dag, som bestämmes på sätt i vallagen sägs; och gälla dessa val för den tid, som återstår av fyraårsperioden.

§ 14.

Valrätt tillkommer, med lika röst för alla röstande, en var man och kvinna, som är svensk undersåte och senast under nästföregående kalenderår uppnått tjugutre års ålder.

Valrätt må dock ej utövas av:

- a) den, som står under förmynderskap eller som är i konkurstillstånd;
- b) den, som är av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning;
- c) den, som är från valrätten utesluten på grund av ådömd straffpåföljd.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd; och skall, på sätt i vallagen finnes närmare bestämt, valrätten grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, ändå att förändring före valet inträffar.

§ 15.

Valen äro omedelbara och proportionella.

§ 16.

För valen är riket indelat i valkretsar. Vart och ett av rikets län så ock Stockholms stad utgör en eller flera valkretsar. Indelningen i valkretsar innehålles i vallagen.

§ 17.

1. Tvåhundrafemton av kammarens ledamöter utses valkretsvis, i varje valkrets till antal, som för varje fyraårsperiod av Konungen fastställes med hänsyn till folkmängden vid början av året näst före perioden enligt följande grunder:

a) I varje valkrets väljes en riksdagsman för varje fullt tal motsvarande en tvåhundrafemtondel av rikets folkmängd.

b) För valkrets, vars folkmängd ej uppgår till fullt tre tvåhundrafemtondelar av rikets folkmängd, väljas dock tre riksdagsmän.

c) Därest det antal riksdagsmän, som med tillämpning av stadgandena under a) och b) bör utses, icke uppgår till tvåhundrafemton, skola, för ernående av detta antal, de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt stadgandet under a) äro bestämmande för riksdagsmännens antal inom valkretsarna, var för sig i ordning efter överskottens storlek vara berättigade att välja ytterligare en riksdagsman. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres, där så är nödigt, företrädet genom lottning på sätt i 6 § 6 mom. är stadgat.

2. Femton av kammarens ledamöter utses i valkretsarna med hänsyn till fördelningen av samtliga i riket avgivna röster.
3. Närmare bestämmelser om valen meddelas i vallagen.

§ 18.

Avgår riksdagsman, innan den tid, för vilken han blivit vald, tilländalupit, fylles ledigheten på sätt i vallagen sägs.

§ 22.

Vill någon klaga över förrättning för utseende av ledamöter av andra kammaren, må han däröver hos Konungen anföra besvär. För sådant ändamål äger klaganden hos Konungens befallningshavande äska behörigt protokollsutdrag, vilket inom högst tre dagar därefter bör till klaganden utlämnas; och skall han, vid förlust av talan, sist inom tio dagar efter förrättningens slut sina till Konungen ställda besvär ingiva till Konungens befallningshavande, som, på sätt i 11 § stadgas, lämnar vederbörande tillfälle att sig förklara. Sedan den för förklarings avgivande bestämda tid tilländalupit, har Konungens befallningshavande att besvären jämte alla målet rörande handlingar ofördröjligen till Konungen insända, varefter med målet vidare så förhållas, som i 11 § sägs.

§ 25.

Riksdagsmannaval förrättas med slutna sedlar.

Stockholm den 23 januari 1936.

Felix Hamrin.

Elof B. Andersson.

D. Hansén.

B. v. Stockenström.
